

(Серия «Образование: мировой бестселлер»).

5. Бухаров А. О. Нарративные методы обучения в современной школе // Современная наука: актуальные проблемы теории и практики / А. О. Бухаров. – 2011. – № 2. – С. 51-56. – (Серия «Гуманитарные науки»).

6. Дацюк С. Онтологизации [Электронный ресурс] : интернет-книга / С. Дацюк. – К., 2009. – Режим доступа : <http://www.uis.kiev.ua/xyz/o.htm>. – Заглавие с экрана.

7. Дугин А. Г. Археомодерн / А. Г. Дугин. – М. : Арктогея, 2011. – 142 с.

8. Карпов А. О. Онтологизация, «онтологизация» и образование / А. О. Карпов // Вопросы философии. – 2013. – № 9. – С. 31-43.

9. Кириллов П. Е. Дискурс М. Фуко как методология анализа современных социальных институтов и процессов : дис. ...канд. филос. наук : 09.00.11 / Кириллов Павел Евгеньевич. – М., 2006. – 139 с.

10. Кузьмина Н. А. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка : монография / Н. А. Кузьмина. – Екатеринбург : Уральский ун-т ; Омск : Омск. гос. ун-т, 1999. – 268 с.

11. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. – М. : Ин-т эксперимент. социологии ; СПб. : Алатая, 1998. – 160 с.

12. Икуджиро Н. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах / Н. Икуджиро, Т. Хиротака ; [пер. с англ. А. Трактинского]. – М. : Олимп-Бизнес, 2011. – 384 с. : ил.

13. Рикер П. Модель текста: осмысленное действие как текст / П. Рикер // Социологическое обозрение. – 2008. – Т. 7. – № 1. – С. 25-43.

14. Ритцер Дж. Современные социологические теории / Дж. Ритцер ; пер. с англ. А. Бойков, А. Лисицына. – Изд. 5-е. – СПб. : Питер, 2002. – 688 с.

15. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание : человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003.

– 512 с. – (Серия «Мастера психологии»).

16. Руденский Е. В. Дефект социализации личности как базовая категория педагогики критического конструктивизма. Введение в социально-генетическую виктимологию / Е. В. Руденский, Ю. Е. Руденская ; Новосибир. гос. пед. ун-т. – Новосибирск : НГПУ, 2012. – 252 с.

17. Соломина Н. В. Интертекстуальный тезаурус современной языковой личности : на материале письменных текстов СМИ, КВН и интеллектуальных игр : дис. ...канд. филолог. наук : 10.02.01 / Соломина Наталья Владимировна. – Омск, 2008. – 249 с.

18. Тимощук А. С. Традиционная культура: сущность и существование : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра филос. наук : спец. 24.00.01 / Тимощук Алексей Станиславович. – Нижний Новгород, 2007. – 46 с.

19. Троцук И. В. Теория и практика нарративного анализа в социологии : монография / И. В. Троцук. – М. : Уникум-центр, 2006. – 207 с.

20. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / Мишель Фуко ; пер. с фр. В. Наумова ; под ред. И. Борисовой. – М. : AdMarginem, 1999. – 478 с.

21. Чапаев Н. К. Теоретико-методологические основы педагогической интеграции : дис. ...д-ра пед. наук : 13.00.01 / Чапаев Николай Кузьмич. – Екатеринбург, 1998. – 462 с.

22. Шамшурина А. А. Истоки фрактальной педагогики / А. А. Шамшурина // Успехи современного естествознания. – 2011. – № 8. – С. 201.

23. Franzosi R. Narrative analysis – or why (and how) sociologists should be interested in narrative / R. Franzosi // Annual Review of Sociology. – 1998. – Vol. 24. – P. 517-554.

Дата надходження до редакції: 27.01.2015 р.

ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 37. 017. 4 - 057. 87

Лілія ІСКРА,
старший викладач
кафедри педагогіки початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету

ВТІЛЕННЯ ІДЕЙ ФОРМУВАННЯ МИРОТВОРЧИХ ПОГЛЯДІВ УЧНІВ У СУЧАСНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена проблемі формування миротворчих поглядів старшокласників загальноосвітніх шкіл. У ній розкриваються особливості проектної діяльності учнів під час позакласної роботи у процесі формування гуманістичного світогляду.

Ключові слова: виховання у дусі миру, миротворчі погляди, проектна діяльність учнів, позакласна робота.

Стаття посвячена проблемі формування миротворчих поглядів старшокласників загальноосвітньої школи. Вона розкриває особливості проектно-діяльницької роботи учнівської організації в процесі формування гуманістичного світогляду.

Ключевые слова: *воспитание в духе мира, миротворческие взгляды, проектная деятельность учащихся, внеклассная работа.*

This article is devoted to the problem of peace-able outlook development of upper secondary school students. It focuses on the specific of the students' project activity in extra-curriculum work.

Key words: *peace-able education, peace-able views, student project activity, extra-curriculum work.*

Постановка проблеми. Сучасні реалії розвитку українського суспільства, орієнтація держави на входження до Європейського союзу, збройні конфлікти як ніколи актуалізують проблему виховання сучасної молоді в дусі миру, формування миротворчих поглядів та гуманістичного світогляду.

Недостатня наявність відповідних програм, що давали б можливість у рамках цілісного педагогічного процесу прищеплювати учням певні установки і погляди щодо себе, навколишнього світу та інших людей, цілеспрямовано формувати миротворчі погляди шкільної молоді, спонукають розробляти новий зміст та шукати ефективні форми та методи роботи зі школярами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій із проблеми дозволяє зробити висновок про те, що в галузі виховання шкільної молоді в дусі миру вже існує досить великий досвід [1-4; 7; 9 та ін.]. Формування концепції виховання в дусі миру, педагогіки миру як закономірного етапу розвитку сучасної педагогіки знайшло своє відображення у працях І. Д. Беха, О. В. Безкоровайної, І. І. Бринзова, О. В. Овчарук, С. А. Танган та інших. Основні методологічні підходи щодо виховання шкільної молоді в дусі педагогіки миру розкриваються у працях М. В. Кабатченка, А. С. Капто, З. І. Шнекендорфа. Зокрема І. Д. Бех, А. С. Дем'янчук, О. В. Коржова у своїх дослідженнях пропонують деякі підходи щодо відбору змісту виховання на ідеях миру, звертаються до розгляду форм і методів організації навчально-виховного процесу, що забезпечують більш активну участь учнів, яка досягається комплексом навчального матеріалу, організаційно-управлінського, науково-методологічного забезпечення.

Однак під час дослідження нами було виявлено, що проблема формування миротворчих поглядів старшокласників у позакласній роботі досі спеціально не досліджувалася. Тому виникла необхідність пошуку шляхів щодо ефективного формування гуманістичного світогляду старшокласників, спираючись на те, що погляди як філософська категорія є невід'ємною складовою світогляду.

Метою статті є розробка спеціального змісту позакласної роботи зі школярами, що спрямована на формування миротворчих поглядів, а також втілення відповідних форм та методів організації позакласної роботи, що сприяють формуванню активної життєвої позиції старшокласників щодо сучасних проблем війни та миру.

Виклад основного матеріалу. Проблема виховання шкільної молоді в дусі миру не є принципово новою для педагогічних колективів українських загальноосвітніх шкіл. Кожен крок в організації педагогічного процесу в школі спрямований насамперед на моральне виховання покоління молодих українців. А сприйняття цінності миру як у найближчому оточенні, так і в глобальному сенсі є однією з найважливіших рис члена сучасного громадянського суспільства, до будівництва та розвитку якого прагне нова Україна. Особливу увагу, на наш погляд, заслуговують доробки вітчизняних педагогів. Вагомий внесок у справу виховання в дусі миру роблять рівненські педагоги, серед яких одним із провідних спеціалістів був професор С. Я. Дем'янчук. У 1997 році він створив наукову лабораторію "Виховання молоді в дусі миру", яка функціонує по сьогоднішній день та займається проблемою виховання шкільної молоді на ідеях миру. На базі лабораторії працює єдиний в Україні музей миру. Особливо актуальною сьогодні є думка С. Я. Дем'янчука про те, що на сучасному етапі повинен змінюватися та оновлюватися зміст виховання на ідеях миру. Він повинен приводитися у відповідність із новими цілями української школи. Низка наукових публікацій та спеціальних наукових досліджень, що зроблені колективом лабораторії, підтверджують активну діяльність у пошуках різних підходів стосовно реалізації ідей педагогіки миру в українській освіті різних ступенів («Педагогіка єдиного і цілісного миру» (1995), «Школа за мир, взаєморозуміння і соціальний розвиток» (1996), «Миротворча діяльність школи і ВНЗ» (1997), «Я голосую за мир» (1997) та інші.). У русі теоретичної та практичної діяльності співробітники лабораторії запропонували школі різні форми та методи виховання молоді в дусі миру. Так, наприклад, керівник науково-дослідної лабораторії з проблем виховання шкільної молоді на ідеях миру А. С. Дем'янчук до першої групи відносив методи словесного роз'яснення і впливу на емоційну сферу учнів, до другої – привчання і різноманітні види вправ [4, с. 142]. Він підкреслював, що дослідження лабораторії з проблем виховання шкільної молоді у дусі миру свідчать, що виховати учнів у дусі миру можна тільки тоді, коли вчитель уміло використовує різні методи в залежності від характеру виховних закладів, практикуючи в своїй роботі такі методи, які найбільше впливають на формування особистості школяра.

Основними методами виховання дітей у дусі миру наукові працівники лабораторії вважали: метод переконання, метод прикладу, метод змагання, метод заохочення та інші. Цей методологічний підхід, за нашими спостереженнями, і обумовив той факт, що серед дослідників проблем педагогіки миру рівненських шкіл як основні форми та методи виховання у дусі миру розглядалися бесіди, розповіді, лекції, диспути, а також спеціальні уроки миру. Ці методи розглядалися як методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів із метою формування їхніх поглядів і переконань.

Дослідниця О. В. Коржова, окрім бесіди та лекцій, використовувала зустрічі зі спеціалістами з питань державної політики, народними депутатами, ветеранами Другої світової війни, офіцерами і солдатами Збройних сил України, учасниками ліквідації

наслідків аварії на ЧАЕС, інформаційні програми з проблем збереження миру, перегляд телепередач та інші. Педагог пропагувала форми та методи, що забезпечують більш активну участь у педагогічному процесі, – диспути, ринги з питань політики, «круглі столи», рольові ігри, захист рефератів, уроки миру, прес-конференції та інші, що сприяють осмисленню та формуванню персональних оцінок подій, що відбуваються у світі [7].

Особливу увагу формам та методам гуманістичного виховання в дусі миру приділяв І. Д. Бех [2]. Він підкреслював, що методи і форми не є самоціллю. Вони мають сенс лише тоді, коли вся виховна робота проводиться організовано, цілеспрямовано, з урахуванням місцевих умов та можливостей, особистісно орієнтована, зацікавлює учнів, допомагає їм виявити творчість, ініціативу, будується таким чином, що у школярів закріплюється стійке почуття радості від пошуків істини та результатів своєї діяльності [2, с. 18]. Наприклад, до таких методів належать бесіди «Планета – наш спільний дім», «Що для мене мир», «Для чого живе людина», «Гуманізм – найважливіша умова мирного співіснування» та інші; огляди періодичної преси «Цікаві хвилинки», «Пульт планети», огляд телепередач; форми роботи, пов'язані з вивченням історії краю і народом, виховання правосвідомості; виховання засобами праці – продуктивна, соціально-ціннісна діяльність, благодійництво, розширення зеленої школи біля школи, впорядкування та догляд за подвір'ям; проведення операцій «Турбота», «Милосердя», «Світ навколо мене», «Біля мого будинку» та інші.

Проте сучасні школярі та вчителі віддають перевагу таким формам та методам, що активізують розумову та творчу діяльність, сприяють самовираженню та формуванню власного ставлення до життєвих проблем. Такими, на наш погляд, можуть бути спеціально організовані тренінги або уроки/заняття, що базуються на використанні провідних ідей проектної діяльності у навчально-виховному процесі. Відповідаючи на питання, чому проектна діяльність знову набула популярності у навчально-виховному процесі, слід акцентувати увагу на тому факті, що цей вид діяльності відповідає потребам сучасного учня бути не об'єктом, а перетворюватися на суб'єкт педагогічного процесу. Згідно з ідеєю використання проектної діяльності у навчально-виховному процесі принципово важливо, що сучасний учень безпосередньо бере участь у формуванні змісту педагогічного процесу, набуває досвіду застосування теоретичних знань у різноманітних ситуаціях, досвіду творчої діяльності, а також емоційно-ціннісного досвіду, тобто набуває життєвих компетенцій. Важливо підкреслити, що для всіх учасників проектної діяльності важливим є розуміння та засвоєння основних сутнісних характеристик цієї освітньої технології. Проектна діяльність вимагає чіткого визначення цілі проекту, формулювання гіпотези та основних ідей, критеріїв оцінки результатів діяльності, виконання алгоритму проектної діяльності як із боку учнів, так і з боку вчителів. Безперечною перевагою є використання під час проектної діяльності сукупності дослідницьких та практичних методів роботи, що, як правило, за своєю сутністю завжди є творчими [6].

Однак, як свідчить досвід нашої роботи щодо дослідження проблеми формування миротворчих поглядів старшокласників у позакласній роботі,

незважаючи на привабливість цієї технології, вона використовується у шкільній практиці, особливо у позакласній роботі, не так широко, як це можна було б робити. Аналіз результатів анкетування та спілкування з учителями загальноосвітніх шкіл міста Рівного свідчить, що досить часто їм бракує навчальних матеріалів та методичного керівництва, а також попередньої підготовки щодо проведення такої роботи. Тому були підготовлені методичні рекомендації, що надають: теоретичний матеріал стосовно концепції педагогіки миру та проектної діяльності у педагогічному процесі загальноосвітньої школи, спецкурс для вчителів, анкети для вхідного для кінцевого опитування, зміст, плани, рекомендації щодо проведення тренінгу та циклу спеціально розроблених занять [5].

Першим етапом має бути підготовка вчителя (або психолога) до позакласної роботи у межах проблематики миру з використанням проектної діяльності. Для реалізації цієї мети пропонується спецкурс для вчителів загальноосвітніх шкіл «Формування миротворчих поглядів учнів у позакласній роботі». У відборі змісту, форм та методів спецкурсу головними орієнтирами стають: 1) необхідність представлення або нагадування сутності ідей педагогіки миру, її проблематики; 2) розгляд проблеми формування світогляду учня та розуміння важливості формування поглядів людини як складової її світогляду; 3) також актуальними для вчителів є теоретичні матеріали стосовно методу проектів у педагогічній діяльності та розгляд шляхів практичної реалізації цієї освітньої технології. Особливу увагу слід приділяти розумінню зміни відносин учитель – учень під час проектної діяльності, коли вчитель стає не транслятором інформації або ідей, а перетворюється на організатора та помічника у пошуковій діяльності учнів. Виходячи зі шкільної реальності, спецкурс повинен бути коротким та змістовним, під час його проведення необхідно використовувати такі форми та методи, що максимально дозволяють учителям доповнити свої теоретичні знання та набуті практичних умінь та навичок (наприклад, лекція, теоретичний семінар, дискусія, педагогічна майстерня, консультація та ін.).

Актуалізації проблематики, що пропонується учням під час тренінгів, сприяє попереднє анкетування. Під час аналізу результатів анкетування вчителі отримують можливість оцінити правильність відібраної проблематики, зробити коригування, якщо це потрібно. Продуктивним виявляється також підготовка коротких пам'яток для учнів стосовно особливостей проектної роботи.

Нами розроблено два цикли занять із формування миротворчих поглядів учнів у позакласній роботі з використанням проектної технології. Слід підкреслити, що заняття можуть проводитися окремо, наприклад, під час позакласних годин, а також блоками або цілком, наприклад, у період канікул. Заняття скомпоновані у чотири блоки по п'ять занять кожне, які стосуються проблем ставлення до насильства; ставлення до попередження насильства; прозорості у торгівлі зброєю; ставлення до конфліктів і насильства на міжнародному та релігійному ґрунті, визначення можливостей персональної участі кожного у попередженні насильства.

В якості прикладу змісту та технології прове-

дення заняття можна навести перше заняття першого блоку [5, с. 60-61]. Ціллю заняття є обговорення проблем насильства, визначення основних понять у межах проблеми насильства та з'ясування ставлення учнів до визначеної проблематики. Після вступного слова вчителя учні розподіляються на групи по 4-5 чоловік. Кожна група отримує аркуш з одним із ключових понять: насильство, агресія, тероризм, зброя, торгівля зброєю, безпека. Завдання: протягом 15 хвилин дати визначення поняттю. Учні можуть використовувати різні описи, малюнки, схеми та інші засоби презентації. Після цього делегат від кожної групи представляє колективний доробок, а як наслідок – починається спільне обговорення, доповнення та уточнення основних понять.

Для визначення персонального ставлення учнів до ключових понять, що пов'язані з насильством та тероризмом, пропонується три плакати з твердженнями «Згоден», «Не згоден», «Однаково», що розташовуються у різних місцях класу. Викладач пропонує деякі висловлювання, ставлення до яких учень повинен продемонструвати, підходячи до одного з плакатів. Приклад тверджень: «Насильство не можна зупинити насильством», «Терористи не заслуговують гуманного ставлення до себе», «У сучасному світі військовим діям та тероризму можливо запобігти дипломатичним шляхом». Після читання кожного твердження та після того, як усі учні визначаться із власною позицією, представник кожної групи обгрунтовує її. За бажанням від групи можуть виступити декілька учнів. Принципово важливо, щоб учитель лише спрямовував процес та брав до уваги всі коментарі, зауваження, оцінки думок учнів, якими б вони не були. Завершення та підбиття підсумків повинно проводитися вчителем у безоцінній формі. Необхідно підкреслити основні моменти роботи, висновки, до яких дійшли учні; відмітити проблемні моменти.

Таким чином, завдяки змісту, що розроблений у процесі дослідження шляхів формування миротворчих поглядів учнів загальноосвітньої школи, форм та методів, що пропонуються для організації позакласної роботи на базі проектної діяльності, вчителі отримують конкретну теоретичну та методичну допомогу щодо реалізації завдання формування гуманістичного світогляду сучасної учнівської молоді.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз теоретичного та практичного досвіду у галузі виховання учнів загальноосвітньої

школи на ідеях миру актуалізував необхідність розробки нового змісту та відбір відповідних форм, методів формування миротворчих поглядів учнів як складової гуманістичного світогляду у позакласній роботі. Розроблені нами методичні рекомендації відповідають на цей виклик та конкретно адресовані педагогічним колективам загальноосвітніх шкіл. Наступним етапом дослідження є робота з педагогами, щодо втілення у шкільну практику методичних рекомендацій «Формування миротворчих поглядів учнів у позакласній роботі».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безкоровайна О. В. Педагогіка миру: визначення, завдання, шляхи їх реалізації / О. В. Безкоровайна // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 3-4. – С. 146-154.
2. Бех І. Д. Гуманістична педагогіка: перипетії становлення / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – С. 21-24.
3. Брынзов И. И. Миротворческая деятельность международных педагогических организаций (история становления и развитие: 1945–1995 гг.) : автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. ист. наук / И. И. Брынзов – М., 2000. – 25 с.
4. Дем'янчук А. С. Теорія виховання учнів на ідеях миру / А. С. Дем'янчук, С. Я. Дем'янчук // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне : РДГУ, 2000. – С.149-197.
5. Іскра Л. В. Формування миротворчих поглядів учнів загальноосвітньої школи : методичні рекомендації / Л. В. Іскра // Рівне : РДГУ, 2014. – 103 с.
6. Іскра Л. В. Проектная деятельность в формировании миротворческих взглядов у старшеклассников / Л. В. Іскра // Новости научной мысли : в 2 т. – Днепропетровск : Наука и образование, 2007. – Т. 2. – С. 26-27.
7. Коржова О. В. Виховання підлітків на ідеях миру в позакласній роботі : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / О. В. Коржова ; Київ. держ. ун-т культури і мистецтв. – К., 1997. – 21 с.
8. Овчарук О. Культура миру в змісті освіти європейських країн (2000 рік – міжнародний рік культури миру) / О. Овчарук // Відродження. – 2000. – № 3. – С. 5-6.

Дата надходження до редакції: 01.12.2014 р.